IMPLICAREA BOIERILOR BĂLENI ÎN VIAŢA POLITICĂ

Instituţia domniei şi boierimea erau componente inseparabile ale elitei politice medievale româneşti, care au pus în funcţiune mecanismele statale.

Puterea şi influenţa dregătorilor a fost mai mare sau mai mică, după cum domnul era mai slab sau mai puternic. Cel mai important privilegiu la care boierii nu au renunţat teoretic niciodată era vechiul lor drept de a-l alege pe suveran. În secolul al XVI-lea, datorită mutaţiilor din politica externă, tocmai acest drept a început să le fie încălcat, sultanii otomani începând să-i numească sau cel puţin să-i confirme pe domnii munteni. În plus, Imperiul otoman, aflat la apogeul puterii sale după victoria de la Moháks, creşte obligaţiile economice şi militare ale Ţării Româneşti, ocuparea tronului devenind, odată cu înaintarea spre sfârşitul secolului, o adevărată afacere.

Chiar şi în cazul în care domnii erau aleşi, era foarte greu să dobândească şi să menţină fidelitatea tuturor boierilor, aşa că, invariabil, au existat cel puţin două tabere, fiecare domn având de înfruntat o opoziţie. „Puterea" şi „opoziţia" nu au avut, aşa cum s-a afirmat uneori, aceeaşi componentă pe parcursul secolului, deşi au existat şi familii boiereşti devotate descendenţilor unui anumit domn.

În încercarea de a defini conceptul de cerc al puterii, facem apel la observaţiile unor specialişti în genealogie. Deosebit de utile sunt precizările aduse de cercetătorul Ştefan S. Gorovei pe marginea unor noţiuni ca familie („descendenţii pe linie masculină ai unui personaj, purtători ai aceluiaşi patronim sau ai unor patronime diferite în neamuri diferite"), clan („o colectivitate mai largă formată din aceşti descendenţi in linie masculină, din urmaşi prin femei ai aceluiaşi personaj, din membrii unor familii înrudite prin cumnăţie sau alte descendente comune; toţi aceştia acţionează solidar, indiferent de pătura căreia îi aparţin în rândul boierimii"), putere („capacitatea de a dirija sau influenţa mersul treburilor publice datorită deţinerii unor pârghii în aparatul de stat"), şi autoritate (aceeaşi capacitate, însă bazată pe stăpânirea pământului, caracterul unui personaj, înrudirile şi acţiunea solidară a unui clan)[1].

Diferenţa stabilită între putere şi autoritate ar putea risca să devină artificială dacă avem în vedere că dregătorii erau, la rândul lor, membri ai unor familii bogate, de multe ori rude ale domnului, unii având personalităţi foarte puternice. Deci, ei, cel puţin unii, îmbinau puterea cu autoritatea. Maria M. Szekely înţelege prin familie doar rudele de sânge, iar prin neam, grupuri de familii între care s-au stabilit legături de rudenie prin alianţă, în urma unor

[1] Ştefan S. Gorovei, *Clanuri, familii, autorităţi, puteri (Moldova, secolele XV-XVII)*, în „Arhiva Genealogică", I (IV), nr. 1-2/1994, p. 89-90.

căsătorii[2]. Familia are, în opinia acestei autoare, un sens mai larg, incluzând şi fiicele, în vreme ce clan şi neam sunt noţiuni echivalente.

De asemenea, Paul Cernovodeanu, în urma analizei evoluţiei şi structurii boierimii muntene, a ajuns la concluzia că, în secolul al XVI-lea, „puterea” a revenit „unui grup de familii influente, înrudite intre ele şi organizate în adevărate «clanuri»”[3]. Anterior, Ştefan Gorovei subliniase aceeaşi idee, în legătură cu boierimea moldoveană: „Gruparea familiilor mari şi puternice şi legarea lor prin înrudiri multiple (...) şi unirea în jurul lor, în cercuri concentrice, a unor familii mai puţin însemnate, dar legate tot prin înrudiri, putea să ducă la o solidarizare a clasei boiereşti, altminteri atât de puternic minată de disensiuni de tot felul”[4].

Opiniile exprimate ar putea fi sintetizate astfel: familia include soţii, fiii şi fiicele, în vreme ce neamul grupează totalitatea persoanelor înrudite prin sânge sau, la unii autori, şi pe cele înrudite prin alianţă.

Aşa cum era şi firesc, unele cercuri ale puterii erau organizate în jurul domniei. Înrudirea cu familia domnitoare, „dreapta şi credincioasa slujbă”, aduceau în mod cert avantaje economice, domnii căutând, la rândul lor, crearea unui cerc cât mai larg de partizani.

În secolul al XVI-lea, boierii care alcătuiesc sfatul domnesc erau cei care deţineau o dregătorie, cei fără slujbă dispar, astfel că prosperitatea unei familii şi chiar destinul ei depindeau în cel mai înalt grad de voinţa suveranului. Inexistenţa tit1urilor de nobleţe făcea ca menţinerea în rândurile marii boierimi să însemne, pe lângă stăpânirea unui număr mare de sate şi supuşi, ocuparea vreme îndelungată (mai multe generaţii) a unei funcţii cât mai înalte. Boierii nemulţumiţi formau şi ei grupări care vizau, în final, scoaterea din domnie a titularului şi aducerea altui domn, favorabil politicii lor, sens în care unelteau în interior şi apelau, în funcţie de orientarea lor, la sprijinul puterilor din jur[5].

Motivaţia acestor conflicte a fost interpretată diferit: fie ca o luptă pentru ocuparea de funcţii, inclusiv funcţia supremă, fără alte conotaţii[6], fie ca o perioadă de decădere a instituţiei centrale, ca o reacţie la tendinţele autocratice din perioada anterioară, întrucât tronul este vizat

---

[2] Maria M. Szekely, *Sfetnicii lui Petru Rareş. Studiu prosopografic*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, 2002, p. 469.

[3] Paul Cernovodeanu, *Clanuri, familii, autorităţi, puteri (Ţara Românească, secolele XV-XVII)*, în „Arhiva Genealogică”, I (VI), nr. 1-2/1994, p. 78, 85.

[4] Ştefan S. Gorovei, *Urecheştii - model de ascensiune socială*, în „Anuarul Institutului de Istorie A. D. Xenopol”, XXIX, 1992, p. 507.

[5] Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, *De la mijlocul secolului al XIV-lea până la începutul secolului al XVII-lea*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 16.

[6] *Ibidem*, p. 18.

de persoane care în cel mai bun caz erau „căpetenii” ale unor grupări, totul pe fondul unei presiuni externe[7], fie ca un triumf al raţiunii de stat, boierii, lipsiţi în cele mai multe cazuri de ambiţii personale, acţionează numai atunci când existenţa ţării era periclitată de politica domniei.

Modalitatea obţinerii tronului, orientarea politică externă, promovarea în sfatul domnesc, alianţele politice şi matrimoniale din jurul casei domnului, fiecare dintre acestea şi toate laolaltă, puteau determina formarea unei opoziţii puternice, sau, dimpotrivă, gruparea boierilor în jurul domnului.

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, dominaţia otomană are consecinţe tot mai grave asupra relaţiei domnie – boierime, de acum încolo, extremele fiind cele care guvernează viaţa politică. Distrugerea puterii vechilor familii (şi nu eliminarea boierimii ca factor politic) trebuie să fi fost scopul urmărit cu perseverenţă de Mircea Ciobanul[8], de exemplu. Opţiunea lui pentru consolidarea autorităţii centrale sub protecţia Imperiului Otoman i-a atras, foarte devreme, duşmănia celei mai mari părţi a marii boierimi. Privind peste secole această luptă, nu putem să nu observăm înverşunarea cu care cei doi actori politici s-au manifestat în viaţa publică. De partea sa, domnul nu acordă nici o clipă prezumţia de nevinovăţie şi, la cel mai mic semn, porunceşte tăierea capului. Din perspectiva boierimii, nici un efort nu este prea mare pentru îndepărtarea duşmanului comun, nici chiar părăsirea pământurilor şi căderea în sărăcie. Sunt puse la bătaie sume mari de bani, se angajează mercenari, se caută aliaţi, se trimit solii la Poartă.

În acele momente, pribegia ca formă de opoziţie politică, a atins cotele cele mai înalte. După o scurtă revenire pe tron a lui Mircea Ciobanul, urmează domnia lui Pătraşcu cel Bun, numit de sultan în urma presiunilor din ţară şi din Moldova[9]. Şi de data aceasta, boierimea pribeagă s-a străduit să-şi reafirme supremaţia.

În opoziţie cu duritatea antecesorului său, Pătraşcu a fost numit, încă din secolul al XVI-lea, cel „bun”, iar în secolul al XVII-lea, cronicarul Radu Popescu scria despre el că „au domnit ţara bine, şi boiarii fără vrăjbi, fără morţi, fără prăzi, precum tuturor place”[10]

---

[7] Gheorghe Brătianu, *Sfatul domnesc şi Adunarea stărilor în Principatele Române*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1995, p. 31.

[8] Ion Donat, *Domeniul domnesc în Ţara Românească (sec. XIV-XVI)*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1996., p. 68-74.

[9] *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI*, publicate de Ion Bogdan, Ediţie revăzută şi completată de P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1959, p. 124-125.

[10] Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ţării Rumâneşti*, în „Cronicari munteni”, vol. II, Ediţie îngrijită de M. Gregorian, Editura Minerva, Bucureşti, 1984, p. 67.

La scurt timp de la venirea pe tron, domnul îi cheamă în ţară pe pribegi, fiind conştient de forţa lor politică şi militară. Venirea lor, negociată în cadrul unui tratat, le oferea din nou cele mai înalte funcţii în stat. Căsătoria lui Tudors, fiul lui Radu din Drăgoeşti cu Maria, fiica domnului, are valoare de simbol pentru concordia intervenită între cele două „puteri”[11].

De asemenea, Stanciu III Benga (fiul lui Stanciu II Benga) va lua în căsătorie pe Cârstina[12], sora domnului, iar Balea[13], paharnicul din Pietroşani, pe Maria, şi ea fiică a lui Radu Paisie. Soţia lui Pătraşcu, Voica, era din neamul boierilor din Slătioare, cunoscuţi din a doua jumătate a secolului XVI sub numele de Băleni[14].

Domnia lui Petru Cercei, de nici doi ani, a însemnat revenirea, în ţară şi în divan, a partizanilor tatălui său. Fenomenul ca atare se manifestase şi sub predecesorii săi, Goleştii - favoriţii Mihneştilor, fiind în exil sub Mirceşti[15]. În aceeaşi perioadă, Ivan din Ruda şi Barbu, fiul lui Stanciu II Benga[16] se întorc din pribegie, primul ocupând şi dregătorii importante. Scopul acestor împăcări a fost, probabil, diminuarea forţelor opoziţiei domneşti. După uciderile din 1568 şi clemenţa faţă de familiile unor hicleni, amploarea manifestărilor potrivnice scade sensibil. Iniţial, Alexandru II Mircea confiscase averile celor ucişi, însă spre finalul domniei el le restituie moşiile, în special pe cele de zestre[17].

În felul acesta se explică eşecul impunerii lui Vintilă, fiul lui Pătraşcu cel Bun, pentru numai patru zile, în 1574, în urma confruntării cu oştile lui Ioan vodă din Moldova. Radu Buzescu, Bălenii (Radu şi Petre, fraţi cu doamna Voica, deci veri ai domnului), Danciu din Popeşti (nepotul lui Bogdan mare vornic cumnatul lui Radu cel Mare, acesta fiind străbunicul lui Petru Cercel), Mihalcea Caragea din Cocărăşti, Teodosie Rudeanu şi Staico din Bucov

---

[11] I.R. Mircea, *Un neam de ctitori olteni. Boierii Drăgoeşti*, în „Revista de Istorie Bisericească”, I, nr. 3/1943, Craiova, p. 61.

[12] Dan Pleşia, *Mănăstirea Dealu - necropolă domnească şi ceva despre frământările interne din Ţara românească În veacul al XVI-lea*, în „Acta Valachica”, nr. 3/1972, Târgovişte, Tabelul genealogic B.

[13] Idem, *Neamul Doamnei Stanca a lui Mihai Viteazul*, în „Arhiva Genealogică” I (VI), 1-2, 1994, p. 7.

[14] Idem, *Originea Bălenilor şi continuitatea vechilor Floreşti*, în „Arhiva Genealogică”, III (VIII), 3-4, 1996, p. 268, 271.

[15] C. A. Manea, *Descendenţii marelui spătar Stanciu al Bengăi şi soarta posesiunilor sale (secolele XVI - XVIII)*, în „Muzeul Naţional”, XVI, 2004, p. 118.

[16] *Ibidem*.

[17] Ion Donat, *op. cit.*, p. 79-81.

(ultimii trei descendenţi ai Caplei[18], sora lui Radu cel Mare) au fost cei mai importanţi boieri ai lui Petru Cercel şi, totodată, rude apropiate ale acestuia[19].

În ciuda acestei susţineri interne, partizanii autohtoni ai lui Mihnea şi sumele mari de bani dăruite (altele şi mai mari promise) de acesta autorităţilor otomane au dus la mazilirea lui Cercel şi la reinstalarea concurentului său.

Solidarităţile şi adversităţile lui Mihai Viteazul în rândurile marii boierimi au fost temeinic studiate de istoricul Ştefan Andreescu[20] Simpla enumerare a boierilor credincioşi marelui voievod este în măsură să susţină ideea continuităţii marilor familii În dregătorii, dar şi pe aceea a sprijinului celor mai importante neamuri, devotament justificat prin înrudirile multiple din jurul casei domneşti.

Din categoria rudelor au făcut parte Radu Florescu (născut din legătura lui Pătraşcu cel Bun cu Maria Florescu), cele trei ramuri ale Cepturoienilor (în frunte cu vestiţii fraţi Buzeşti), rudele Doamnei Stanca (fratele şi nepoţii), rudele primului soţ al Doamnei ţării, Bălenii, Rudenii, Mihalcea Caragea, Ivan Norocea, Craioveştii (Coiani şi Brâncoveni), Calotă din Lipov (fratele lui Dobromir banul).

Loialitatea unor boieri faţă de misiunea încredinţată de Mihai în faţa lui Sigismund Bathory (în momentul încheierii tratatului din 1595) şi curajul manifestat pe câmpul de luptă pot fi înţelese, mai bine prin prisma acestor înrudiri[21].

Legăturile de rudenie dintre dregători, stabilite înainte, dar mai ales în timpul domniei lui Mihai Viteazul, conturează cel mai puternic cerc al puterii din secolul al XVI-lea.

Despre domnia lui Mihai Viteazul s-au publicat sute de documente, mărturii şi rapoarte ale diplomaţilor, cronicarilor şi călătorilor străini, aspectele domniei, atât cele politico-militare, cât şi cele sociale şi economice fiind atent analizate de istorici.

Dintre boierii credincioşi lui Mihai Viteazul, se remarcă Udrea Băleanu, care continuă tradiţia generaţiei anterioare în raporturile cu familia domnitorului Pătraşcu cel Bun. Astfel, tatăl său, Radu din Băleni, fost mare clucer al lui Petru Cercel, şi fratele său, Petru, fost mare

---

[18] Dan Pleşia, *Mănăstirea Dealu - necropolă domnească şi ceva despre frământările interne din Ţara românească În veacul al XVI-lea*, în „Acta Valachica", nr. 3/1972, Târgovişte, Tabelul genealogic E.

[19] Marieta Adam, *Lista unor dregători de categoria a doua în secolele XV-XVII (Ţara Românească)*, în „Studii şi Materiale de Istorie Medie", vol. IX/1978, Editura Academiei Române, p. 185-192.

[20] Ştefan Andreescu, *Boierii lui Mihai Viteazul*, în „Studii şi Materiale de Istorie Medie", vol. XII/1994, Editura Academiei Române, p. 47-94.

[21] Gheorghe Brătianu, *Sfatul domnesc şi Adunarea stărilor în Principatele Române*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1995, p. 32.

logofăt al aceluiaşi domnitor, au trecut dincolo de munţi, la Braşov, atunci când domnitorul lor fusese nevoit să plece de pe tron, la revenirea lui Mihnea vodă[22].

Udrea Băleanu a fost atestat în perioada 4 mai 1596 – 21 august 1598 cu dregătoria de mare armaş. Pe o primă formă, probabil o ciornă, a diatei sale, din 21 august 1598, olografă, a fost aplicată o pecete cu un text slavon prescurtat care părea să însemne „al doilea armaş"[23].

Explicaţia fidelităţii faţă de această ramură dinastică este oferită de cronicarul Reinhold Heidenstein care, l-a însoţit pe cancelarul polon Zamoyski în expediţia din toamna anului 1600 în Ţara Românească. Acesta relatează poziţia mai multor boieri munteni, printre care şi Udrea, care, odată ajunşi în tabăra polonă, după ce Mihai Viteazul trecuse graniţa, departe de a-l recunoaşte pe Simion Movilă, cereau instalarea pe tron a lui Dimitrie, fiul cel mare al lui Petru Cercel, aflat şi el pe lângă Zamoyski[24]. Această susţinere era pusă de cronicar pe seama înrudirii cu pretendentul menţionat[25].

Aşadar, singurul dintre boierii munteni nominalizat de cronicarul german, Udrea Băleanu era rudă cu Petru vodă cercel, unicul fiu legitim al lui Pătraşcu cel Bun[26]. Reconstituirea acestei legături conduce la Voica din Slătioare, soţia lui Pătraşcu vodă. Aceasta a avut un frate, Radu, atestat ca mare clucer în Sfatul Domnesc al lui Pătraşcu vodă, căsătorit cu Stanca, ultima descendentă a jupanului Mihail din Ruşii de lângă Târgovişte[27]. Satul Ruşii şi-a schimbat denumirea, astfel că descendenţii lui Radu şi ai Stancăi au fost cunoscuţi, începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea, drept „boierii din Băleni"[28]. Implicit, fidelitatea de care a dat dovadă Udrea Băleanu faţă de Mihai Viteazul constituie o dovadă a faptului că şi domnitorul era fiu, deşi nelegitim, al lui Pătraşcu cel Bun[29].

Udrea Băleanu, în urma luptei de la Curtea de Argeş, din 25 noiembrie 1600, a cerut un salv conduct spre a se înfăţişa în tabăra polonă, motivându-şi iniţial acţiunile prin faptul că, deşi a comandat o parte din oastea lui Mihai Viteazul, „atât aici, cât şi în Moldova", nu a făcut

---

[22]. Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, volumul XI, Bucureşti, 1900, p. 830.

[23] Bogdan Petriceicu Haşdeu, *op. cit.*,III, p. 474.

[24] ***, *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei, 1982, p. 575.

[25] Petre P.. Panaitescu, *Originea lui Petre Cercel*, în „Omagiu profesorului Dimitrie Gusti", 1936, p. 4.

[26] Ibidem.

[27] Stoica Nicolaescu, *Documente slavo-române cu privire la relaţiile Ţării Româneşti şi Moldovei cu Ardealul în sec. XV şi XVI*, Bucureşti, 1905, p. 294.

[28] Dan Pleşia, *Originea Bălenilor şi continuitatea vechilor Floreşti*, în „Arhiva Genealogică", III (VIII), 3-4, 1996, p. 271.

[29] George D. Florescu, Dan Pleşia, *Mihai Viteazul urmaş al împăraţilor bizantini*, în „Scripta Valachica", Târgovişte, 1972, p. 134.

nimic de capul lui, ci numai ceea ce „a poruncit stăpânul”[30]. Udrea Băleanu reclama dreptul de a rămâne în ţară pentru că „şi eu sunt fiu de boier din această ţară şi am moştenire şi avere în această ţară şi Dumnezeu a dat ţara în mâinile Măriei Voastre”[31]. Altfel spus, era un drept pe care nimeni nu i-l putea lua sau contesta, indiferent de sorţii războiului sau de persoana care ocupa tronul domnesc.

Existenţa unor astfel de boieri credincioşi domnului, cum a fost cazul lui Udrea Băleanu sau a fraţilor Buzeşti, justifică siguranţa cu care Mihai Viteazul, în ajunul plecării lui din Viena, pe 29 aprilie 1601, afirma că „o parte din Ţara Românească îi este încă devotată” şi că el este aşteptat de toţi acolo”[32].

Domnitorul ştia că are pe cine să se bizuie şi s-a dovedit că aşteptările nu i-au fost înşelate. Varianta rămânerii în ţară a marilor boieri fideli lui Mihai Viteazul, în vederea pregătirii revenirii lui la momentul oportun, este ideea politică majoră atunci când sunt analizate aspecte ce ţin de valoarea şi capacitatea oamenilor care l-au înconjurat.

În ultima parte a domniei, Mihai Viteazul a promovat în înaltele dregătorii, deşi din afara Sfatului Domnesc propriu-zis, oameni care nu aveau legătură cu marile familii boiereşti, unii dintre ei fiind proaspăt veniţi în Ţara Românească, fiind de origine sârbă sau albaneză. Evoluţia acestora trebuie să fi fost justificată de meritele personale în raport cu domnitorul de care, pe de altă parte, erau dependenţi. Este şi cazul lui Sava armaşul, care i-a succedat în dregătorie lui Udrea, după numirea, la 1 septembrie 1598, ca mare ban al Craiovei. După nume de origine sârbă[33], armaşul Sava a fost desemnat de Mihai Viteazul printre cei patru boieri lăsaţi în fruntea oştilor din Moldova[34].

Banul Udrea Băleanu a fost ucis în mai 1601, împreună cu Negrea, marele spătar, „sub pretextul unei bănuieli oarecare de trădare” şi „fără nici o judecată şi cercetare legală”, din porunca lui Simion vodă Movilă, fapt reproşat acestuia de către regele Sigismund al Poloniei, într-o scrisoare din 5 iulie 1601[35].

---

[30] A. Veress, Documente, VI, nr. 231, p. 357.

[31] *Ibidem.*

[32] ***, *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, vol. V, Bucureşti, Editura Academiei, 1990, p. 428.

[33] D.I.R., B, XVII – 3, nr. 328, p. 375.

[34] D.R.H., B., XI, nr. 347, p. 491.

[35] Ilie Corfus, *Documente polone privitoare la domnia lui Simion Movilă în Ţara Românească*, Cernăuţi, 1939, p. 22-23.

Grăjdana, sora lui Udrea Băleanu, a fost căsătorită cu un boier de origine albaneză, Leca, pe care Mihai Viteazul l-a răsplătit pentru „dreaptă slujbă” cu satul Grozăveşti (judeţul Romanaţi)[36].

Căsătoria Grăjdanei cu Leca a avut loc, fără îndoială, în timpul domniei lui Mihai Viteazul, fapt care explică ascensiunea lui Leca, ajuns mare comis în Consiliul de la Alba Iulia al domnitorului[37].

Leca la slujit pe domnitor cu credinţă, până la capăt. Într-o scrisoare din 21 octombrie 1600, hatmanul Zamoyski spunea că Mihai ar fi încercat, *in extermis*, să provoace o ruptură a înţelegerii polono-otomane îndreptate împotriva sa, trimiţându-l al Poartă „pe un oarecare grec, Leca”[38]. Ulterior, în luna august 1601, după asasinatul de pe Câmpia Turzii, s-a numărat printre „căpitanii” lui Mihai Viteazul luaţi prizonieri şi interogaţi despre „faptele şi sfaturile voievodului”[39].

Ataşamentul boierilor faţă de Mihai Viteazul nu era întâmplător, ci se baza pe cunoaşterea exactă a reperelor istorice fundamentale, în funcţie de care a evoluat şi a putut fi păstrată existenţa statală a Ţării Româneşti. Cu alte cuvinte, boierii erau oricând pregătiţi să moară pentru ţară sau pentru domnitor. Acest lucru este ilustrat şi de faptul că Udrea Băleanu, în momentul în care a fost numit ban al Craiovei, cunoscând pregătirile domnitorului pentru apropiata campanie la sud de Dunăre, pe direcţia Nicopole – Vidin, îşi întocmea diata, lăsând o parte din avere Mănăstirii Panaghia şi o parte soţiei, Muşa, cu condiţia că aceasta va beneficia de moştenire doar dacă nu se va căsători. În caz contrar, averea să fie împărţită fratelui şi Grăjdanei[40].

În septembrie 1601, după sfârşitul năprasnic al lui Mihai Viteazul, o delegaţie de boieri munteni a plecat la Istanbul, cerând să le fie trimis de acolo un domnitor, întrucât nu îl vor nici pe Simion Movilă, nici pe oricare alt domn dependent de poloni. Bailul Agostino Nani relata că ei preferau să procedeze „în acelaşi chip cum au făcut de vreo 140 de ani, de când recunosc superioritatea otomană”[41].

În ciuda unei opoziţii active, gruparea boierilor în jurul lui Mihai Viteazul a contribuit decisiv la victoriile obţinute împotriva Imperiului Otoman.

---

[36] D.I.R., vol. XVII – 2, document nr. 382, p. 442.

[37] D.R.H., B, vol. XI, document nr. 368, p. 516.

[38] Ilie Corfus, *Mihai Viteazul şi polonii*, Editura Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, 1938, p. 346.

[39] *Ibidem*.

[40] D.R.H., B, vol. XI, document nr. 311, p. 417-418.

[41] Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, volumul IV-2, nr. XL, p. 42.

Moartea lui Mihai Viteazul a închis cercul domnilor din secolul XVI. Boierii afirmaţi la finalul veacului vor continua să-şi susţină drepturile şi în secolul care urmează, forţa lor derivând, în mod cert, din „continuitatea genealogică” a neamurilor.

De asemenea, secolul al XVI-lea a înregistrat apogeul unor neamuri, dar şi vulnerabilitatea boierilor, dependenţa lor de voinţa suveranului. Poate singurii domni care au reuşit să echilibreze relaţia dintre domnie şi marea boierime au fost Neagoe Basarab şi Mihai Viteazul. Cu ascendente domneşti controversate, ambii exponenţi ai unor neamuri boiereşti puternice, deşi au recurs şi ei la pedeapsa capitală pentru pedepsirea adversarilor, au reuşit să atragă şi să păstreze de partea lor cea mai mare parte a vechilor familii boiereşti.

În secolul al XVII-lea, pentru a evita deplasările lungi ale dregătorilor lor în ţară, domnii Ţării Româneşti au început să numească ispravnici în diverse oraşe. Aceştia rezolvau pe loc pricinile ivite între locuitori. Unii dintre aceşti ispravnici fuseseră mai înainte mari dregători, cărora domnul le încredinţa apoi conducerea administraţiei într-o regiune din ţară[42].

În afara de ispravnicii de oraşe, a căror autoritate era asemănătoare cu aceea a pârcălabilor din Moldova şi se limita la oraşele şi la teritoriul din jurul acestora unde erau numiţi, au existat şi aşa-numiţii ispravnici de scaun, care erau recrutaţi dintre marii dregători apropiaţi ai domnului şi care ţineau locul acestuia în absenţa sa din capitală sau asigurau conducerea statului până ce domnii nou numiţi ajungeau în ţară[43].

Astfel de locţiitori de domni sunt amintiţi în documente încă de la sfârşitul secolului al XVI-lea, dar termenul de „ispravnic de scaun” este întâlnit doar în vremea domniei lui Matei Basarab. Astfel, de exemplu, Mihai Viteazul a lăsat în Moldova o locotenenţă domnească, formată din Udrea Băleanu hatmanul, Andronic Cantacuzino vistierul, Sava armaşul şi Negrea spătarul[44].

În deceniul al III-lea al secolului al XVII-lea, documentele menţionează printre ispravnici ai scaunului Craiovei pe Ivaşco Băleanu, fost mare vornic[45].

Generalizând, se poate spune că oricât de puternic ar fi fost un domn, tradiţiile de familie ale boierilor au fost mai puternice. Ramuri dinastice diferite, cu interese şi solidarităţi distincte în rândul familiilor boiereşti, discontinuităţi apărute chiar şi în rândul aceleiaşi linii dinastice, toate au avut un impact negativ asupra consecvenţei politice a titularilor funcţiei

---

[42] Nicolae Stoicescu, *Sfatul domnesc şi marii dregători din Ţara Românească şi Moldova (secolele XIV-XVII)*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1968, p. 125.

[43] *Ibidem*

[44] *Ibidem*

[45] *Ibidem*, p. 168

supreme. Luptele împotriva turcilor, alianţele cu puterile creştine, alungarea anumitor domni, impunerea altora, scoaterea grecilor din dregătorii etc., sunt tot atâtea obiective care au găsit ecou în rândurile marii boierimi.

CTITORII ALE BOIERILOR BĂLENI

Casa stăreţiei din mănăstirea Nucet a fost ridicată odată cu biserica şi incinta de zid, la sfârşitul secolului al XV-lea sau în primii ani ai secolului al XVI-lea[46], de ctitorul mănăstirii, jupanul Gherghina, pârcălabul cetăţii Poienari. Aflat astăzi în ruină, edificiul se pare ca a avut o pivniţă boltită şi un parter supraînălţat, divizat în mai multe camere[47].

[46] Nicolae Stoicescu, Bibliografia, vol. II, p. 450.
[47] Aurel I. Gheorghiu, *Nucetul*, în „Glasul Bisericii”, XXV, nr. 1-2/1966, p. 122.

Casele boierilor din Băleni, judeţul Dâmboviţa, au fost ridicate ăn a doua jumătate a secolului al XVI-lea de banul Pătru din Băleni[48] şi de clucerul Radu din Băleni[49], fraţii doamnei Voica, soţia voievodului Pătraşcu cel Bun.

Documentul din 14 septembrie 1578[50] reprezintă prima atestare a reşedinţei boiereşti din Băleni. Din casele boiereşti de la Băleni au mai rămas astăzi doar o pivniţă cu ziduri groase de cărămidă, late de 1,20 metri, acoperită cu bolţi cilindrice întărite cu doblouri, în jurul ei putând fi sesizate urmele unei incinte care a fost prevăzută cu poartă de intrare şi ziduri subţiri din cărămidă şi piatră[51]. Ţinând cont de faptul că urmaşii boierilor Băleni din secolul al XVI-lea au deţinut dregătorii înalte, este foarte posibil să nu fi locuit aici, iar ceea ce a rămas astăzi din casele boiereşti să fie rezultatul unor intervenţii şi refaceri ale generaţiilor de urmaşi care au locuit aici.

Aproape de reşedinţa boierilor Băleni, la câteva sute de metri spre nord-est, a fost construită biserica. Aceasta a fost ridicată din zid, fără turlă, probabil după un plan dreptunghiular sau mixt, şi a suferit două refaceri succesive în anii 1767 şi 1772, însă, din păcate, a fost demolată de autorităţile locale în anul 1940[52].

Biserica a fost pictată în manieră bizantină, la intrare având chipurile ctitorilor, boierii Băleni[53]. Ridicarea bisericii este posibil să fi avut loc în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, probabil odată cu primele case boiereşti din vecinătate. În acest caz, ctitori ar putea fi Pătru banul şi Radu clucerul.

O altă variantă ar fi aceea că biserica a fost ridicată de generaţia următoare a boierilor Băleni, respectiv de Udrea Băleanu şi Ivaşco (I) Băleanu. Ipoteza însă este puţin probabilă pentru că Radu Băleanu era încă în viaţă la începutul domniei lui Mihai Viteazul[54], în vreme ce fiul său Udrea sfârşea executat de Simion Movilă în anul 1601. Prin urmare, Udrea Băleanu ar fi avut la dispoziţie pentru ridicarea bisericii intervalul de timp egal cu domnia lui Mihai Viteazul. Ţinând cont că el a deţinut dregătorii importante în zbuciumata domnie menţionată, este puţin probabil să fi reuşit să ridice biserica din Băleni. În plus, în momentul executării sale, Udrea era un bărbat tânăr şi nu avea copii[55].

---

48 D.R.H., B., vol. XI, doc. nr., 143, p. 188 (apare ca logofăt)

49 D.I.R., B, veac XVI, vol. 5, p. 290, doc. nr. 302

50 D.R.H., B., vol. VIII, p. 244, doc. nr. 158

51 Gheorghe Olteanu, *Repertoriul arheologic al judetului Dâmbovita*, vol. I, Târgoviste, 2002, p. 43-44.

52 Cristian Nicolae Apetrei, *Reşedinţele boiereşti din Ţara Românească şi Moldova în secolele XIV-XVI.* Editura Istros, Brăila, 2009, p. 217

53 Gheorghe Olteanu, *op. cit*., p. 44.

54 *D.R.H*, *B*, vol. XI, doc.nr. 143, p. 188, în actul din 29 decembrie <1595> este menţionat cu titlul de logofat.

55 Ştefan Andreescu, *op. cit*., p. 358, nota 76

Nici Ivaşco Băleanu nu ar putea fi ctitorul bisericii întrucât acesta era adolescent la sfârşitul secolului al XVI-lea, întrucât a ajuns mare dregător abia în deceniul al doilea al secolului următor[56].

Prin urmare, ctitorii bisericii din Băleni nu pot fi decât cei doi fraţi, Pătru ban şi Radu clucer.

Primul locaş de biserică a fost înlocuit, prin demolare, de o nouă construcţie, ctitorul celui de-al doilea locaş fiind clucerul Grigoraş Băleanu, lucrările desfăşurându-se în perioada 1767-1772, fapt confirmat de cartea cu pisanii din colecţia Ştefan Greceanu, în care se consemnează că „Grigoraş Băleanu vel clucer împreună cu soţia Aniţa încep în anul 1767 din temelie zidirea bisericii din satul Băleni, iar de zugrăvit o termină în anul 1772"[57].

În secolul următor, în 1840, marele ban Grigore Băleanu a început ctitoria unei alte biserici la Băleni, la festivitate participând şi Alexandru Ghica, domnitorul Ţării Româneşti. După moartea boierului, în 1842, lucrările au fost continuate, până în 1858 de marele logofăt Nicolae Băleanu. În 1901 biserica a fost reparată şi vechea pisanie a fost înlocuită cu una nouă, în care era trecut istoricul bisericii[58].

În urma cutremurelor din 1940 şi 1977 care au avariat biserica, au fost făcute lucrări de consolidare în perioadele 1980 – 1982 şi 2005 – 2009.

Biserica are formă de treflă, cu abside mari în nasos, cu zidire masivă, cu patru stâlpi masivi de susţinere în fiecare parte, dintre care doi stâlpi susţin altarul. Biserica are trei turle, diferite ca arhitectură. Două sunt în interiorul bisericii, iar a treia, mai mare, este din zid în care se află şi clopotul[59]. Biserica a fost pictată de Gheorghe Tătărescu, iar catapeteasma a fost comandată şi adusă din Italia. La intrarea în biserică sunt pictate portretele ctitorilor: Banul Grigore Băleanu, fondatorul bisericii, logofătul Grigore, Banul Udrea Băleanu, Irina Nicolae Băleanu (născută Văcărescu) şi Nicolae Băleanu, Gheorghe Grigore Canatcuzino, Ecaterina Cantacuzino (născută Băleanu). În partea dreaptă a naosului se află mormântul lui Grigore Băleanu, fondatorul bisericii[60]. Pe piatra funerară este scris: „Aici odihneşte în sânul domnului marele ban Grigore Băleanu, fondatorul acestui sfânt locaş. 1770-1848"[61].

---

[56] Nicolae Stoicescu, Dicţionar, p. 114-115

[57] Nicolae Iorga, *Inscripţii din bisericile României*, Bucureşti, Editura Atelierele Grafice Socec, 1908, p. 273.

[58] Ibidem, p. 274.

[59] http://www.balenidb.ro/cladiri-si-monumente/biserica-nasterea-sfantului-ioan-botezatorul-baleni-romani/, accesat 16.05.2018, ora 18,30.

[60] *Ibidem*

[61] http://bisericabaleniromani.blogspot.com/, accesat 16.05.2018, ora 18,45.